

Európa bez hraníc

E. Kalivodová, H. Langer: Europe without the border. Život. Prostr., Vol. 29, No. 2, 61–63.

After the fall of the iron curtain in the states of Central and Eastern Europe changes started also in the field of scientific research and nature protection. The first visits in the former border regions in Central and Eastern Europe showed how large natural potential they hid.

These former "areas of nobody" very quickly attracted the attention not only of nature protectors and scientists but also of various enterprises, building firms, tourists etc. The unexpected invasion of people to the formerly depopulated areas caused a drastic interference into plant and mainly animal populations. One of the first activities to protect them was the Initiative of Ecological Bricks for the Common House of Europe (IEB). In 1990, on the meeting of the Evangelic Academy in Tutzing (Germany) the idea to form the network of large-scale protected areas in the former strictly protected inaccessible areas of Europe was for the first time delivered by prof. dr. Hans Peter Dürr from the Max Planck Institute in Munich. The vision of the ecological picture of Europe was presented by its founders prof. dr. Hans Peter Dürr and dr. Hans Langer in 1991 on the occasion of the meeting of Helsinki Civic Assembly in Prague. Then the undivided Czechoslovakia became the key area of the whole project that is proved by the fact that in its territory we can find 10 (5 of them are in Slovakia) areas from the 24 chosen border areas in the states of Central and Eastern Europe.

IEB is the top organization of the European Trust for Natural and Cultural Wealth (ETNCW) resident in Prague. Its tasks are also to form the connection among legislative organs and organizations involved in IEB, to support the penetration of IEB into international organizations supporting the programmes of nature protection, to ensure the change of information between the countries involved in IEB etc. Dr. Hans Langer gives us information about IEB, its activities and aims in the interview for the revue *Životné prostredie*.

Po rozpade bývalého východného bloku (r. 1990), okrem zmien v ekonomike, vnútornej i zahraničnej politike, nastali zmeny aj v oblasti vedeckého výskumu a ochrany prírody. Otvorenie hraníc umožnilo vstup rôznych ochranných organizácií a iniciatív, ktoré v slobodnom svete pôsobili už dávnejšie. Ekológov prekvapila najmä neporušená príroda v bývalých pohraničných oblastiach a veľkoplošné chránené územia. Prvé návštevy na 1346 km dlhej hranici, ktorá dovtedy rozdeľovala Nemecko, objavili 673 000 ha intaktnej prírody. Ukázalo sa, že na týchto územiach sa skrýva veľký prírodný potenciál. Za takmer polstoročie sa tu zachovali a niekde aj vytvorili unikátne rastlinné a živočíšne spoločenstvá, železnou oponou uchránené pred turizmom, industrializáciou, intenzifikáciou poľnohospodárstva a lesníctva, stavebnými akciami a pod., ohrozujúcimi v celej Európe genofond a biodiverzitu rastlín a živočíchov.

Pozoruhodné sú najmä spoločenstvá vyšších stavovcov, obývajúcich pohraničné územia. Známý rakúsky ekológ prof. Festetic napísal, že pre väčšinu zriedkavých a ohrozených druhov živočíchov znamenala železná opona, oddeľujúca západnú Európu od východnej, ale aj jednotlivé "bratské štáty" - paradoxne - útočisko v tieni technického tlaku a ľudskej agresivity. Tieto "územia nikoho" však začali veľmi rýchle priťahovať pozornosť nielen ochrancov prírody a vedcov, ale aj rôznych podnikateľských organizácií, stavebných firiem, turistov a pod. Neočakávaný vpád civilizácie do predtým ľudoprázdnych území spôsobil drastický zásah do rastlinných, a najmä živočíšnych populácií.

Túto skutočnosť si uvedomili vedeckí pracovníci v štátoch otvárajúcich svoje hranice, ako aj vo vyspelých európskych krajinách. Veľmi rýchle začali vypracúvať návrhy na záchranu unikátnych častí prírody v týchto oblastiach.

Jedným z nich bol prof. Hans-Peter Dürr z Max Planckovho inštitútu v Mníchove, ktorý r. 1990 na zasadaní Evanjelickej akadémie v Tutzingu (SRN) vyslovil myšlienku vytvorenia siete veľkoplošných chránených území v bývalých prísne chránených a neprístupných oblastiach Európy a spolu s dr. Hannsom Langerom založili "Iniciatívu Ekologické stavebné kamene na náš spoločný európsky dom" (Initiative Ecological Bricks for Our Common House of Europe - IEB).

Víziu ekologického obrazu Európy predložili jej tvorcovia r. 1991 pri príležitosti zasadania Helsinského občianskeho zhromaždenia v Prahe. Československo, vtedy ešte nerozdelené, stalo sa kľúčovým územím tohto projektu, o čom svedčí fakt, že z 24 vybraných hraničných oblastí štátov strednej a východnej Európy sa tu nachádzalo 10 - z nich 5 na území Slovenska (BR Tatranský národný park, Národný park Pieniny, CHKO MBR Východné Karpaty, CHKO BR Slovenský kras a alúvium rieky Moravy, ležiace prevažne v CHKO Záhorie).

Cieľom IEB nebolo nahradit fungujúce štruktúry ochrany prírody, ale vytvorit hnutie, ktoré by sa okrem ochrannárskych aktivít zameralo aj na zmeny v myslení ľudí, žijúcich dlhé roky v umele vytvorených nepriateľských politických systémoch, ktoré narušili jednotu Európy, stáročia vytváranú spoločnými kultúrnymi dejinami. Siete chránených území na hraniciach dvoch či troch štátov by mala byť modelom na záchranu európskeho prírodného a kultúrneho dedičstva, modelom ekologicky orientovaného hospodárenia, ktoré by umožňovalo trvalo udržateľný rozvoj.

Keďže každý dom potrebuje strechu, aj Iniciatíva Ekologické kamene na náš spoločný európsky dom potrebovala zastrešenie. Preto v októbri 1991 založili Trust pre prírodu a kultúrne bohatstvo (The Europaeen Trust for Natural and Cultural Wealth - ETNCW), ktorý sídli v Prahe. K jeho hlavným úlohám patrí - okrem reprezentácie IEB v medzinárodných environmentálnych organizáciách - vytvárať most medzi zákonodarnými orgánmi a organizáciami zapojenými do IEB, podporiť IEB v rámci princípov trvalo udržateľného rozvoja, zabezpečiť prienik IEB do medzinárodných organizácií podporujúcich programy ochrany prírody, zabezpečovať výmenu informácií medzi krajinami zahrnutými do IEB, prepojiť aktivity a programy v jednotlivých územiach na projekty WWF, IUCN, UNESCO-MAB a iné, podporovať národné komitety, resp. koordinačné centrá IEB v jednotlivých krajinách. Predsedom ETNCW sa stal iniciátor ekologických kameňov prof. dr. Hans-Peter Dürr a hlavným koordinátorom projektu IEB dr. Hanns Langer, ktorého sme požiadali o rozhovor pre revue Životné prostredie.

Životné prostredie: Dr. Langer, spolu s prof. Dürrom ste otcom myšlienky o ekologických kameňoch, presnejšie - ste iniciátormi IEB. Čo vás inšpirovalo?

H. Langer: Posledných 15 rokov som sa zaoberal aktuálnymi otázkami ochrany prírody, r. 1988 som sa angažoval za zachovanie dunajských lužných lesov pri Hainbur-

gu. V rámci tejto aktivity som skoncipoval obsah iniciatívy nazvanej "Naturfraukaufen". Táto akcia sa stala veľmi populárnou medzi obyvateľmi. V priebehu jedného roka sa podarilo zozbierať 80 mil. ATS, ktoré sa použili na odkúpenie 411 ha dunajských lužných lesov medzi Haslau a Petronelom od ich pôvodného majiteľa, grófa Abendsberg-Trauna. Okrem územia sa odkúpilo aj právo rybolovu. Táto plocha je v súčasnosti prísne chráneným územím a pokladáme ju za jadro zachovaných lužných lesov i za základ plánovaného medzinárodného parku Dunaj-Morava-Dyje. Idea tohto parku je staršieho dáta, s jej postupnou realizáciou sa však mohlo začať až po páde železnej opony a sprístupnení pohraničného územia pri rieke Morave a Dyji.

Životné prostredie: Kedy ste začali myšlienku IEB realizovať?

H. Langer: Po páde železnej opony som si uvedomil, že v bývalom tzv. východnom bloku sa nachádza viac území zachovaných podobne, ako lužné lesy pri Hainburgu. V podstate to boli prísne chránené pohraničné a vojenské zóny. Spolu s prof. Dürrom sme analyzovali, ktoré územia by prichádzali pre náš úmysel do úvahy. Po preskúmaní legislatívnej ochrany prírody v jednotlivých štátoch sme vytýpovali 24 území, tiahnúcich sa strednou a východnou Európou od severu Fínska až k Bosporu. Tieto územia ležia zvyčajne na hraniciach dvoch, resp. troch štátov, vyznačujú sa neobyčajným prírodným potenciálom, vysokou diverzitou a bohatstvom rastlinných a živočíšnych druhov. Dalo by sa povedať, že tvoria chrbticu Európy. Zmyslom celej myšlienky bolo, aby sa tieto územia stali modelom pre rozvoj regionálnej ochrany prírody.

Životné prostredie: Ako prijali túto myšlienku, kto ju podporil?

H. Langer: Vízia ekologických kameňov, ako základu novej politiky štátov strednej a východnej Európy, našla ihneď veľkú odozvu v rôznych medzinárodných organizáciách a komisiách, napr. IUCN, WWF, UNESCO a pod. Podporila ju Európska komisia pre životné prostredie v Bruseli, Rada Európy, UNEP (United Nation Europe Program) - organizácia na podporu výskumu a UNDP (svetový program rozvoja na podporu technických projektov zameraných na ochranu prostredia), sídliace vo Washingtone. Záujem o IEB prejavil aj GEF (Global Environment Facility), program s účasťou Svetovej banky, ktorá finančne podporuje vybrané projekty ochrany biodiverzity.

Životné prostredie: Aká je situácia v súčasnosti?

H. Langer: Cieľ, ktorý sme si vytýčili, t. j. ochrana vybraných významných území, sme, podľa môjho názoru, s pomocou medzinárodných organizácií, národných prog-

ramov a rôznych mimovládnych organizácií, dosiahli. Upozornili sme na prírodné bohatstvo v jednotlivých krajinách. V ôsmich európskych štátoch sme pomohli založiť koordinačné strediská, ktoré sa v súčasnosti venujú tejto myšlienke samostatne. Musím však zdôrazniť, že IEB bola vždy len iniciatívou, jej cieľom nikdy nebolo nahradiť fungujúce pracoviská, ani organizácie ochrany prírody, čiže nemala sa stať novou centrálnou ochranárskou organizáciou.

Životné prostredie: Čo je podľa Vás najdôležitejšie pre zachovanie prírodného potenciálu ekologických kameňov?

H. Langer: Ak sa zamyslíme nad stavom prírodného prostredia na našom kontinente, musíme konštatovať, že popri jednotlivých regionálnych nepriaznivých vplyvoch, biodiverzitu ohrozujú predovšetkým vplyvy globálneho charakteru. Podľa môjho názoru, najväčším nebezpečením pre prírodu, a teda aj pre ľudí, je nepremyslené a veľmi intenzívne využívanie prírodných zdrojov. Toto dlhodobé drancovanie spôsobuje, popri konkrétnom znečistení, zmeny klímy, narušenie ozónovej vrstvy a pod. Vybrané územia by mali demonštrovať citlivejší prístup k prírodnému bohatstvu.

Životné prostredie: Čo by sa mohlo urobiť na zmierňovanie spomínaných ohrození prírodného prostredia?

H. Langer: Vo všetkých štátoch Európy treba bezpodmienečne urobiť zmeny v hospodárskej politike, čo je predovšetkým úlohou politikov. Každý z nás však môže prispieť - šetrením energie. Z rôznych vedeckých analýz vyplýva, že vo všetkých európskych štátoch, t. j. v štátoch s rozvinutou trhovou ekonomikou i tých, ktoré na ňu prechádzajú, ako aj v krajinách s centrálnou plánovaným hospodárstvom, sú veľké potenciály úspor energie. Existujú už rôzne programy, ktoré dokazujú, že vhodnými technológiami sa môže ušetriť 30-80 % energie, len ich treba realizovať. Vôbec nepochybujem o tom, že aj ochrana prírody v rámci ekologických kameňov musí začať so šetrením energie. Preto som sa, logicky, zapojil do EESC (European Energy Saving Campaign) - európskej kampane na šetrenie energie, ktorá naštartovala projektom "Život a svetlo" (Life and Light). Jeho cieľom je získať obyvateľstvo, aby šetrilo elektrickou energiou pri osvetľovaní - celkom jednoducho, nahradením tradičných žiaroviek úspornými, bohužiaľ pre Vašich občanov zväčša cenovo neprístupnými. Iniciatíva, do ktorej som sa zapojil, chce získať obyvateľov západoeurópskych štátov, aby pri každom nákupe energiu šetriacej žiarovky zaplatili ešte za jeden kus, ktorý by sa potom odovzdal obyvateľom Slovenska.

Dúfam, že získame od občanov i rôznych organizácií podobnú podporu, ako pri iniciatíve Ekologické stavebné kamene. Predstavuje to ďalší príspevok k riešeniu globálnych ekologických problémov.

Rozhovor pripravila

Eva Kalivodová

